

„...megirom mielő tarcsd magad ha jösz programolni...” Névtelen levelek a rákóczi falvi téesszervezőknek

A mezőgazdaság erőszakos kollektivizálása ellen tiltakozó paraszti népesség számára a hosszú ötvenes évek diktatórikus rendszerében nem álltak rendelkezésre az érdekérvényesítés legális eszközei. A földjükhöz ragaszkodó gazdák általában a rejtett ellenállás sokszor illegális technikáival próbálták megőrizni önállóságukat. Ezek egyike volt a kollektivizálási kampányok idején a téesszervezés irányítóinak küldött bíráló, fenyegető névtelen levelek írása.

A névtelen leveleket a téesszellenes röpcéduláktól és firkálásoktól – az „*ellenséges írásos anyagok*”¹ többi formájától – elsősorban az különböztette meg, hogy nem a nyilvánossághoz, hanem konkrét személyekhez szóltak. Anonim készítőik feltehetően azért választották a megszólalásnak ezt a módját, mivel úgy gondolták, hogy hatásosabb, ha egyenesen azokhoz intézik üzenetüket, akik számukra a kollektivizáló hatalmat megtestesítik. A levélforma azt is garantálta, hogy az üzenet biztos eljut a címzettekhez. Nagyobb lehetőséget nyújtott továbbá a téesszervezés elleni érveik előadására vagy a téesszervezők felé irányuló indulataik kifejezésére is, mint a csupán néhány szóból vagy egy-két mondatból álló röplap vagy falfirka. Az sem lehetett elhanyagolható szempont, hogy jóval biztonságosabbnak tűnt egy név nélkül megírt levelet postára adni, mint izgató tartalmú szövegeket helyezni el a település nyilvános terein. Nem meglepő tehát, hogy a Belügyminisztérium Politikai Nyomozó Főosztályának Mezőgazdasági Osztálya² az 1960/61 telén zajló kampány idején 31 röpcédula-terjesztésről, 28 falfirkálásról és 74 névtelen levélről szerzett tudomást.³ A továbbiakban a Szolnok megyei Rákóczi falva községben 1959 tavaszán és nyarán írt néhány levél példáján mutatom be a kollektivizálással kapcsolatos névtelen levelek készítőinek feltételezett motivációit.

1959 októberében a Szolnok megyei Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó Osztálya rendkívüli események dossziét nyitott a Rákóczi falván feladott névtelen levelek kivizsgálása céljából.⁴ Az indoklás szerint erre azért volt szükség, mivel a Szolnokkal határos Tisza parti községből az 1958/59-es téli szervezés óta több névtelen, ellenséges szándékú levél érkezett a kollektivizálás helyi és regionális irányítóhoz. A jelentés szerint ebben az időszakban nemcsak Rákóczi falván, hanem a szolnoki járás más községeiben is „igen elterjedté vált a községi párt és tanácsvezetőkhez intézett rágalmozó és fenyegető névtelen levelek írása, amelyek a téesszel kapcsolatos intézkedések tevőinek megfélemlítésére irányulnak”.⁵

A „Rákóczi falvi névtelen levelek” dossziében öt olyan levél eredeti példánya található, amely a községben zajló kollektivizálással foglalkozott. Közülük három a téesszervezést irányító vezetőket kritizáló, fenyegető tartalmú szöveg, míg kettő, éppen ellenkezőleg, az ellenálló, „lázító” gazdákat árulta be a tanácselnöknek.⁶ A kollektivizálást bíráló három levél három funkcionáriusnak szólt: Fábrián Istvánnak, Rákóczi falva akkori tanácselnökének, Barna Mihálynak, a község egyik korábbi vezetőjének (pozíciója nem derült ki a levélből), aki 1959-ben mint téesszervező, majd „téess-megszilárdító” agitátor tért vissza a településre, valamint a Szolnok Megyei Tanács VB elnökének, a rákóczi falvi születésű országgyűlési képviselőnek, Oláh Györgynek. A levelek feladóit a nyomozók nem tudták azonosítani. Az íráskép, valamint a szövegek tartalmi és formai

jellegetességei azonban arra utalnak, hogy mindegyiket más-más személy írta. E három levél elemzésével arra keresem a választ, hogy vajon kik lehettek a levélírók, mi motiválta őket a levélírásban, és hogyan látták, hogyan értelmezték a körülöttük zajló eseményeket. A leveleket betűhív átiratban közlöm.

Az Oláh Györgynek címzett levelet 1959. május 28-án adták fel Rákóczi falván. A borítékon ez áll: „Kelt Ujfalu⁷, Oláh György⁸ képviselő úrnak, Rákóczi falva, tanácsház”.

„Kedves komám Gyuri

neharagud hogy soraimal zavarlak de megirom mihő tarcsd magad ha jössz programolni mert tudod hogy mi voltál te is és most mivagy a mi zsirunkon letél képviselő a sok penzt is felszedted és mindenkit a csoportba zavartá és azt pofáztad hogy megértete a nép az időök szavát és önkét bele ment a csoportba bele ment mert üték verték a népet meg becsukták te is jó tudod a hajcsárok is száz forintot kaptak egy tagért szemtelen piszokságot vitetek végre mérenem mégy bele te is mé a szép gépkocsin szaladgálsz de lakolsz érte tud meg egy golyó a tied a másik az enyém megdöglünk de a csoportba nemmegyünk teljesen tönkre teszitek az országot a népel együtt az igen sok piszok megvan fizetve és atöbit kínoza jó lene mán egy atom legaláb elsöpörné a népet nekínoznák azt kiabálad hogy nem terem anyi búza iten hogy egy évi kitartás legyen nem is tudna itt anyi búza teremni hogy elne tudnák küdőzni az egész világnak meg el tapsolni mindig a vendégség eza küldötség érkezik itt vannak hetekig mibe van az országnak Korea is köszöni a sok segéj nyujtást menyi minden ment oda is meg a töbinek is tudjuk nagyon jó az a sok színész kurvák is repülő visziki utánuk az ajándékot nézd az újfalusi gyerekeket rongyos gyerek és ember van ott de az nem baj csak a kínaiaknak meg a fene tudná elsorolni kiknek legyen most mind olyan jó testvér méd adtak neki ha bajban magyar ország akkor meg mind ellenség azis volt mindig”⁹

A Fábíán Istvánnak címzett levél 1959. augusztus 16-án került postára. A borítékon a címzés a következő volt: „Fábíán István tanácselnöknek, Rákóczi falva.”

„Te fertelmes Fábíán mitakarsz aval a nagy hatalmaddal. Hogy csak úgy lehet csépelni hogy írjunk alá a téesznek. Hát tudd meg hogy nem írunk alá. Eregy bele té a köjkeiddel ne erőszakolj te senkit te veted fel a 30 ezer forintot. Az anyád szentségit te piszok tud meg hogy ugyis megfoglak de mind a két szemed ki feszítem bicskával erre ellehetel készülve mert ez a te rendeleted hát vigyázz Nem tudod mi voltál A fene a szemed egye ki csavargónak kínozzátok a népet mert te meg vagy fizetve a többivel egyöt Nagyon vigyázz a mit ígérek végre is hajtom pedig nem ad senki 30 ezer forintot Majd meg gyűjtjuk a búzáat. A lógerba is meg a tallon¹⁰ is tud meg Mer tik vagytok a piszkok itt egy páran de még anak a piszok Dezsőnek is a hasán csapot ütök és anak a hatökör Szabonak is adok.”¹¹

A Barna Mihály részére küldött levél postai bélyegzőjén szintén az 1959. augusztus 16-i időpont áll. A címzés a borítékon: „Barna Mihály részére, Rákóczi falva”.

„Tisztelettel értesítelek Mihály tudomásunkra jutott hogy a termelőszövetkezet megalakítását a te megbízásodra bízták és te aszt hangoztatod hogy majd te tudod mit kel csinálni a népel ha a munkát nem akarják föl veni meg kel verni vagy el kel vitetni majd a töbi belemegy. Sajnos hogy így beszél egy olyan ember aki már it is volt vezető inét elkergették más községbe ot se volt jó most meg it akarsz megint dologkerülő lenni mert it a nép dolgozik lenne is kedve de nem ilyen alapon ennek az álam csak kárát valja mert elveszi a termelői kedvét a népel tehát kérnek téged sok sok családos apák anyák egy kicsit nézél körül és úgy beszélj

tisztelettel

*Rákóczifalva*¹²

Az első két levél szerzői azok közül a gazdák közül kerülhettek ki, akiket az 1958/1959 telén zajló kampány során *nem* sikerült az agitátoroknak a téészbe erőltetniük, azonban a hatalom nem mondott le „meggyőzésükről”. A levél megírására egy-egy ilyen „meggyőzési kísérlet” friss élménye, pontosabban az ellene való tiltakozás készíthette őket. A tanácselnökhöz címzett levél írója azt nehezményezte, hogy Fábián zsarolással próbálta „rábeszélni” az önállóságukat megőrzött egyéni gazdákat – köztük őt is –, hogy lépjenek be a téészbe: addig nem engedi elcsépelteni gabonájukat, ameddig alá nem írják a belépési nyilatkozatot.¹³ „...csak úgy lehet csépelni hogy írjunk alá a téésznek. Hát tudd meg hogy nem írunk alá.” Az Oláh Györgynek szóló levél szerzője szintén „kívülállóként” mutatta be magát, amikor kijelentette: „*megdőglünk de a csoportba nemmegyünk*”. A levél aktualitását a megyei tanács elnökének agitációs szereplése adhatta. A szövegben szó van egy korábbi – vélhetően az agitációs kampány alatti vagy az azt lezáró – és egy közeljövőben várható „programolásról” is: „*azt pofáztad hogy megértete a nép az idők szavát*”, „*megirom mihő tarcsd magad ha jössz programolni*”. A Barna Mihályhoz intézett levél írója pedig olyan rákóczifalvi lakos lehetett, aki bár a kényszer hatására belépett a téészbe, de többekhez hasonlóan nem tekintette magát téésztagnak, és nem volt hajlandó a „közösben” elkezdni a munkát. Levelében arról panaszkodott, hogy Barna Mihály erőszakkal akarja az embereket munkára kényszeríteni. „...*aszt hangoztatod hogy majd te tudod mit kel csinálni a népel ha a munkát nem akarják föl veni meg kel verni vagy el kel vitetni majd a töbi belemegy*”.

A levélírók a hozzájuk hasonló helyzetben lévő gazdák nevében szólaltak meg. A beszédhelyzetnek ezt a sajátosságát a Barna Mihályhoz intézett üzenet szerzője azzal is nyomatékosította, hogy „Rákóczifalva” aláírással zárta le levelét. Mindhárom szöveg a „mi” és a „ti”, a szorongatott „nép” és a szorongató hatalom oppozíciójára épült. Ez a szembenállás különösen élesen jelent meg az Oláh Györgynek szóló levélben. A rákóczifalvi mezőgazdasági munkásból lett vezető megyei politikus személye a levélíró számára nem a „néphatalom” képviselője volt (ahogy a korabeli propaganda előszeretettel hangoztatta), hanem a „néptől” elszakadó, a parasztsággal szembe forduló, a faluját eláruló káder jelképe. Már a levél első sorából kiderül, hogy a levélíró és a címzett közeli baráti viszonyára utaló megszólítás és nyitóformula (tegezés, a keresztnév és a „komám” szó használata) csupán az ironia része, és az üzenet nem a barátához, hanem a (talán a régi barátból lett) ellenséghez szól. A levél hangvétele a továbbiakban elutasító, számon kérő, fenyegető. A levélíró ítélkezik: felsorolja a férfi bűneit, és kiszabja a büntetést.

Az elsőként említett bűn maga a politikai karrier, a káderré válás ténye, amit a levélíró a parazita-léttel azonosított: „*tudod hogy mi voltál te is és most mivagy a mi zsirunkon letél képviselő a sok penzt is felszedted*”. Barna Mihályt, Rákóczifalva „elkergetett” vezetőjét szintén „dologkerülőnek” nevezte a hozzá intézett levél írója: „*most meg it akarsz megint dologkerülő lenni*”. A parazita-lét egyik különösen szembetűnő jele volt az itt is megemlített autó („*a szép gépkocsin szaladgálsz*”), ami az ötvenes évek végén a falvakban szinte kétséget kizáróan azonosította használóját. Oláh politikai karrierje különösen azért zavarhatta a rákóczifalviakat, mivel felemelkedése a hatalmi ranglétrán az erőszakos téészszervezéssel párhuzamosan zajlott (1957 augusztusában lett a Szolnok Megyei Tanács VB elnöke, 1958 novemberétől pedig országgyűlési képviselő), neve szorosan összekapcsolódott a megyében zajló kollektivizálással. Egyéb körülmények között a rákóczifalviak talán büszkén tekintettek volna a falujukból elszármazott, befolyásos „nagy emberre”. A megyei tanács elnöke ekkor azonban egyet jelentett a kollektivizáló hatalommal, nyilvános szereplései a téészszervezési propaganda fontos eseményei voltak. Nem véletlen tehát, hogy a levélíró kétszer is Oláh propagandaszólásokat hangoztató kijelentéseire utalt: „*azt kiabálsz hogy nem terem*

anyi búza iten hogy egy évi kitartás legyen”, valamint „azt pofáztad hogy megértete a nép az idők szavát és önkét bele ment a csoportba bele ment mert üték verték a népet meg becsukták te is jó tudod”. Az utóbbi idézet szerint a férfit nemcsak azért ítélte el a levél írója, mivel az erőszakos kollektivizálás egyik megyei irányítója volt, hanem azért is, mert a történeteket minden erkölcsi gátlás nélkül, a valóságtól teljesen eltérően állította be: vagyis hazudott. Erre a hazug kommunikációra utalhatott a kollektivizálás és az arról való hivatalos beszéd „szemtelen pizsokságnak” nevezése is.

A kollektivizálás körül kialakított hazug színjáték leleplezése volt a célja a levélírónak azzal az állítással is, hogy a téeszervezők pénzért agitálnak, minden új belépőért száz forintot kapnak: *„a hajcsárok is száz forintot kaptak egy tagért”. Nem „népnevelésről”, „felvilágosításról”, „meggyőzésről” van tehát szó – állította –, amit a propaganda beállítása szerint lelkes aktivisták társadalmi munkában, önzetlenül végeznek,¹⁴ hanem minden magasztos célt, eszmei meggyőződést nélkülöző, egyszerű „fejvadászatról”. Nem meglepő ezek után, hogy az anyagiakkal ösztönzött szervezők hajcsárként terelik be a népet a téeszbe, akár az állatokat a karámba. Az a vélekedés, hogy az agitáló népnevelők a beszervezett téesztagokért pénzt kapnak, nemcsak Szolnok környékén terjedt el (Fábián Györgynek, a községi párttitkárnak szóló levél is hivatkozott rá: *„kinozzátok a népet mert te meg vagy fizetve a többivel egyöt”*). Egy 1959 végén készült, a mezőgazdaság kollektivizálásának országos tapasztalatait összegző jelentés¹⁵ az „ellenség” által terjesztett rémhírek egyikeként említette, és erre utalt egy szatmári gazda is 1961-ben, amikor gúnyosan megjegyezte, hogy *„az agitáció jó kereseti lehetőség”*.¹⁶ Eddigi kutatásaim során nem találtam arra vonatkozó adatot, hogy a szervezés sikeréért felelőssé tett vezetők így próbálták motiválni az érdektelennek mutakozó népnevelőket. Elképzelhetőnek tartom azonban, hogy bizonyos helyzetekben – például amikor már csak néhány gazda beszerzése hiányzott ahhoz, hogy a település szövetkezeti község legyen – ezt az eszközt is bevetették. A „célprémiumról” szóló híresztelés széles körű elterjedése ugyanakkor inkább annak a jele lehetett, hogy a falvak lakói ésszerű magyarázatot kerestek a téeszszervezési kampány során tapasztalt erőszakra, és egyetlen racionális indoknak a szervezők anyagi érdekelttségét tartották. Ez a feltételezés az agitátorokról alkotott kedvezőtlen képbe is jól beleillett, igazolta és megerősítette a szervezők felé irányuló indulatokat.*

A megyei tanács elnökét mint a hatalmi gépezetben fontos szerepet betöltő politikust nemcsak a megye kollektivizálásáért, a parasztság tönkretételéért tette felelőssé a levélíró, hanem az ország javainak eltékozlásáért is. Pazarlásnak tartott számos olyan állami kiadást, mint amilyen például a Kínának és Koreának nyújtott *„testvéri szocialista segítségnyújtás”* vagy a külföldi küldöttségek vendégül látása volt. A parasztság által megtermelt magyar búza idegeneknek történő elherdálása különösen annak fényében volt elfogadhatatlan a levélíró számára, hogy mindez az itthoniak kárára történt: *„nézd az újfalusi gyerekeket rongyos gyerek és ember van ott de az nem baj csak a kínaiaknak meg a fene tudná elsorolni kiknek legyen”. A takarékossgot alapértéknek tekintő paraszti szemlélet mellett az idegen érdekeket kiszolgáló, nemzetietlen hatalom képzete jelent meg itt, ami gyakran hangoztatott érv volt a kollektivizálással szemben. (A fényűző módon megajándékozott „sok színész kurvák” emlegetésével pedig talán a pártvezetők vélt vagy valós kicsapongásaira utalhatott a levélíró, de gondolhatott a „kulturális diplomácia” pazarló kiadásaira is.¹⁷)*

Vajon mi készítette levélírára az Oláh Györgynek küldött üzenet szerzőjét? Ha a megyei kollektivizálási kampányt vezénylő funkcionárius befolyásolása lett volna a célja, akkor talán érvekkel igyekszik meggyőzni őt a kollektivizálás ésszerűtlenségéről, vagy fenyegetésekkel próbálja visszariasztani a kampány folytatásától. Ezek helyett azonban szinte kizárólag a férfi jelleméről és politikai szerepléséről mondott lesújtó véleményt: karrierista, haszonleső, a falu árulója, a parasztság tönkretévője, agresszív, hazug, képmutató. Logikus érveket nem találunk a levélben, és a megyei tanácselnöknek szánt gyilkos „golyó” is inkább a levélíró nagyfokú elkeseredettségére, mintsem támadási

kedvére utal (egy másik golyót ugyanis magának tartogatott a levélíró: *„lakolsz érte tud meg egy golyó a tied a másik az enyém megdőlünk de a csoportba nemmegyünk“*). A levél alaphangját tehát a szembesítés és a leszámolás, nem pedig a meggyőzés vagy a megfélemlítés határozza meg. A *„becsületes szegényemberből“* lett képmutató káder elítélése és a diktatórikus hatalom hazug kommunikációjának leleplezése volt az üzenet létrehozó két lényeges törekvés. Az *„igazság“* kimondása pedig önmagáért, nem pedig az általa elérhető haszon miatt volt fontos: olyan belső szükséglet volt, amely a levélíró – a kollektivizálási kampánnyal megalázott gazda – önbecsülésének megőrzését szolgálta.

A Fábán Györgyhöz szóló levél esetében is fontos motiváló tényező lehetett ez a törekvés, ugyanakkor e levél írójának más céljai is voltak: Rákóczipalva tanácselnökét akarta elrettenteni attól, hogy az egyéni gazdákat zsarolással (a cséplés megtiltásával) vegye rá a belépési nyilatkozat aláírására. Szándékát a férfi felé irányuló ellenséges indulatok (harag, megvetés, bosszúvágy) nagyságának érzékeltetésével próbálta elérni. Az üzenet eljuttatásában a levél fenyegető tartalma (Bűnhódni fogsz!) mellett jelentős szerepe volt a szöveg sajátos nyelvezetének, durva, bántó stílushatású szavak (*„fertelmes, piszok, csavargó, hatökör“*), káromkodás (*„Az anyád szentségit“*), átok (*„A fene a szemed egye ki“*) sűrű használatának. A tanácselnök és társai megleckéztetését szolgáló fizikai bántalmazás szándékosan kegyetlen módja a levélíró eltökéltségét, a fenyegetés komolyságát volt hivatva kifejezni *„mind a két szemed ki feszítem bicskával“*, *„a piszok Dezsőnek is a hasán csapot ütök“*. A megvakítással mint a kollektivizálás résztvevőjének szánt büntetéssel való fenyegetéssel egy másik egykorú levélben is találkoztam, amely az ítélet jelképes tartalmát emelte ki. A szajoli (Szolnok megye) párttitkárhoz 1959 nyarán küldött névtelen levél magát jóindulatú barátának beállító írója szerint a kollektivizálás helyi vezetőjét a parasztok a következő módon kívánták megbüntetni: *„azt beszélték hogy ki lesik magát valamejik este és le is ütök és ki szurják az egyik szemét hogy ne gyönyörködjön a téeszcsébe hogy meg alakította...“*¹⁸

A harmadik névtelen levél írója, az Oláh Györgyhöz szóló levél szerzőjéhez szintén a kollektivizáló hatalom egyik képviselőjének kijelentésére reagált. Amíg azonban az utóbbi a kollektivizálás erőszakos jellegét elleplező hazug propagandaszólamok miatt dühöngött, addig a Barna Mihálynak címzett üzenet létrehozója éppen a nyíltan vállalt erőszak hangoztatásán háborodott fel. A Rákóczipalváról *„elkergetett“*, de a *„téesz-megszilárdító“* brigád élén a községben újra megjelenő (bosszúra éhes?) káder ugyanis a téesztagok erőszakos eszközökkel történő munkára kényszerítésével fenyegetőzött: *„...asz hangoztatod hogy majd te tudod mit kel csinálni a népel ha a munkát nem akarják föl veni meg kel verni vagy el kel vitetni majd a töbi belemegy.“* A levélíró célja az volt, hogy Barna Mihály tudomására hozza a község lakosainak róla és tevékenységéről alkotott negatív véleményét. Bizonyára abban is reménykedett, hogy a kritika hatására Barna talán megváltoztatja az erőszak alkalmazásával kapcsolatos nézeteit, de a levélírással elsősorban az *„igazság“* kimondásának kényszere ösztönözte.

Az új szerepben megjelenő Barna Mihály kedvezőtlen megítélését nagymértékben befolyásolta, hogy korábban egyszer már kudarcot vallott a község nyilvánossága előtt. A levélíró legalábbis úgy állította be a férfi távozását a község éléről (*„elkergették“*), mintha ez a munkájával elégedetlen lakosok akaratából és aktív közreműködésével történt volna. Barna *„olyan ember aki már it is volt vezető inét elkergették más községbe ot se volt jó most meg it akarsz megint dologkerülő lenni“*. Vezetői alkalmatlanságának bizonyítékát látta a levélíró abban is, hogy a káder az új pozíciójából szintén távozni kényszerült. A *„mindenhonnan“* elzavart, munkáját rosszul végző, sőt, *„igazi“* munkát nem is végző *„dologkerülő“* funkcionárius képének megrajzolására azért volt szüksége, hogy Barnát és ezáltal kijelentéseit hiteltelennítse: olyan embernek nincs joga minősíteni a rákóczipalvi parasztok munkához való viszonyát, akinek saját munkateljesítményével is komoly gondok vannak. A levélíró értelmezése szerint ugyanis Barna Mihály kijelentése a rákóczipalvi gazdák szorgalmát és munkaszeretetét vonta kétségbe, azt állítván, hogy azért kell erőszakhoz nyúlnia, mivel az immár téesztagnak számító parasztok nem

akarnak dolgozni. A levél az utóbbi állításnak a cáfolatára jött létre, írója elsősorban nem Barna kijelentésének fenyegető tartalmára (meg kell félemlíteni az ellenállókat), hanem az indoklásból kiérzett nagyfokú sértésre reagált: „mert it a nép dolgozik lenne is kedve de nem ilyen alapon ennek az álam csak kárát valja mert elveszi a termelői kedvét a népnek”. Az állam érdekeire való hivatkozás arra utal, hogy bár a levélben a tiltakozás és a cáfolat van túlsúlyban, a levélíró céljai között a káder meggyőzése és befolyásolása is szerepelt. Ezt azonban más módon kívánta elérni, mint a Fábián Istvánhoz szóló üzenet készítője. Az arra jellemző durva, támadó hang helyett ő egy visszafogottabb beszédmódot választott; inkább megnyerni akarta, mint megfélemlítéssel visszariasztani a megszólított személyt. Megtartotta a levélírás udvarias formuláit (nyitás: „Tisztelettel értesítelek Mihály”, zárás: „tisztelettel Rákóczifalva”), nem úgy, mint a Fábián-féle levél írója, aki a megszokott formát karikírozva szólította meg a gyűlölt tanácselnököt „Te fertelmes Fábián”, és nem is az irónia kedvéért, ahogyan azt az Oláh Györgyhez írt levél szerzője tette.

A „Rákóczifalvi névtelen levelek” dossziét 1960. július 23-án zárták le, anélkül hogy sikerült volna azonosítani a névtelen levelek szerzőit. Sem a gyanús személyektől titokban beszerzett írásminták vizsgálata, sem az ügyre ráállított „Fazekas” ügynök tevékenysége nem hozott eredményt. A nyomozás befejezését javasoló jelentés írója ugyanakkor megjegyezte, hogy elképzelhető, hogy a Fábián István tanácselnöknek szóló szidalmazó levelet maga a címzett írta önmagának, hogy ily módon leplezze felettesei előtt a kollektivizáláshoz való negatív hozzáállását. Fábián ugyanis a jelentés szerint a „legkevesebbet tett a tszfejlesztés idején”, és a későbbiekben az „egész apparátust le kellett váltani”.¹⁹

¹ ÁBTL 4.2. A-3016/39.

² Papp, 2013.

³ ÁBTL 1.6. BM II/7. Oszt. 12. d. III. 31. Jelentés a mg. szoc. átszervezése során tapasztalt ellenséges tevékenységről, 1961. május 4.

⁴ ÁBTL 3.1.5. O-10928. 5. Javaslat rendkívüli események dosszié nyitására, 1959. okt. 7.

⁵ Uo.

⁶ A dossziéba az említettekén kívül több olyan névtelen levél is belekerült, amely nem állt kapcsolatban a téesszervezéssel. Íróik korruptnak tartott tanácsi dolgozókat lepleztek le.

⁷ Rákócziújfalva 1950 januárjában vált önálló településsé Rákóczifalva határrészéből.

⁸ Oláh György Rákóczifalván született 1921. október 5-én. Mezőgazdasági munkásként lépett be 1945-ben az Magyar Kommunista Pártba. 1954 és 1957 között elvégezte az SZKP Pártfőiskolát. 1957 augusztusában lett a Szolnok Megyei Tanács VB elnöke, 1958. november 16-tól volt országgyűlési képviselő. 1965 és 1974 között az MSZMP Heves megyei bizottságának első titkára volt, majd 1976-ig, nyugdíjazásáig vezérőrnagyi rangban belügyminiszter-helyettes. 1966 és 1975 között volt az MSZMP KB tagja. *História*, Történelmi Tár, Digitális adatbázis

http://www.tortelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=5356&catid=79:o&Itemid=67&lang=hu (letöltés ideje: 2015. április 20.).

⁹ ÁBTL 3.1.5. O-10928. 21/3. Az íráskép alapján lehetségesnek tűnik, hogy az utolsó mondat második felét („de még anak a pizok Dezsőnek is a hasán csapot ütök és anak a hatökör Szabonak is adok”) valaki más írta, aki fontosnak tartotta, hogy konkrétan is megnevezze azokat, akikre a megígért büntetés vár. A levél szerzője ezek szerint nem egy személy lehetett, a postára adás előtt többen is láthatták, és véleményt mondhattak róla.

¹⁰ A lóger, más néven rakodó, közös birtoklású, város-, ill. faluszéli, épületek nélküli gazdasági telephely. Használata sokirányú volt, olyan helységekben, ahol nem volt szálláskert, ide hordták be a szálasgabonát, és itt cséplették ki. *Néprajzi Lexikon*, <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-841.html> (letöltés ideje: 2015. szeptember 17.). A tallon szó pedig a „tarlón” hangzás után írott formája.

¹¹ ÁBTL 3.1.5. O-10928. 21/6.

¹² Uo. 21/2.

¹³ A gazdák azért voltak zsarolhatóak, mivel a cséplést a kollektivizálási kampányban szintén részt vevő gépállomások végezték. A „közös” cél, a falu teljes átszervezése érdekében a „makacs” gazdákhöz nem ment ki a cséplőgép.

¹⁴ Egy példa arra, hogy a hivatalos propagandában milyen kép jelent meg a téesszervező agitátorokról: „Az újért, a fejlettebbért dolgozó népnevelők érdeme, hogy 121 dolgozó paraszt választotta egy hét alatt a szövetkezeti gazdálkodást. Nehéz volna a választás és még a legjobbaknak is hosszú lenne a névsora, akik önzetlenül járják a tanyákat, estébe, éjszakába nyúló kisgyűléseken, tanyázásokon hirdetik a párt szavát.” Egy hét alatt 121 új tag lépett a tiszavasvári szövetkezetbe, *Keletmagyarország*, 1959. február 12.

¹⁵ MNL OL 288. f. 11/586.ó. e. Az MSZMP KB Mezőgazdasági Osztályának jelentése a téessz-mozgalom helyzetéről és a mezőgazdasági termelés és felvásárlás egyes kérdéseiről, 1959. december 11.

¹⁶ A Szabolcs-Szatmár megyei Bököny községben zajló téesszervezés idején történekről egy ottani téesszellenes tüntetés kivizsgálása során, a bírósági tárgyaláson mondta az egyik téesszervező: „*Nádpör István is bejött a feleségével együtt. Amint belépett, rövid idő elteltével megjegyezte, hogy az agitáció jó kereseti lehetőség, ő is elmenne.*” MNL SZSZBML B. XXV.21.b. 55.d. 395/1961. Jegyzőkönyv a bírósági tárgyalásról. Bacskai Margit vallomása, 1961. március 30.

¹⁷ A levéllíró talán éppen egy frissen látott filmhíradó – amely a mozielőadások kötelező része volt – hatására fogalmazta meg rosszalló véleményét a színésznők sztárolásáról. Az 1959/9. filmhíradó éppen egy szovjet színésznő, Inna Makarova magyarországi látogatásáról tudósított, aki az Uránia Filmszínházban 1959 februárjában megrendezett, „A szovjet film ünnepe” című rendezvény megnyitójára érkezett. Ugyanebben a filmhíradóban a guineai kormányküldöttség Magyarországi látogatásáról is szó volt. *Magyar Filmhíradó*, 1959/9. <http://www.filmintezet.hu/uj/hirado/heti/index.php?y=hir&id=1689&eid=10622#go> (letöltés ideje: 2015. május 15.).

¹⁸ ÁBTL 3.1.5. O-10929. 7. Jelentés a szajoli eseményekről, Szolnok 1959. június 6.

¹⁹ Uo. O-10928. 19. Javaslat a rendkívüli események dosszié lezárására, d. n.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

- 1.6. Belügyminisztérium Politikai Nyomozó Főosztályának iratai
- 3.1.5. Operatív dossziék
 - O-10928 Rákóczi falvi névtelen levelek
 - O-10929 Szajoli névtelen levelek
- 4.1. Állambiztonsági segédanyagok
 - A-3016/39. Tanulmányok. Csikós Sándor r. alezredes: Az operatív szervek feladatai az állam elleni izgatást megvalósító, ellenséges írásos anyagok terjesztésének megakadályozásában, elkövetői felderítésében, BM Tanulmányi és Kiképzési Csoportfőnökség, 1966.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

- 288. f. A Magyar Szocialista Munkáspárt központi szervei, 1945–2004
 - 11. cs. Információs anyagok vezetőtestületi tagok részére, 1957–1989

- XXV. A jogszolgáltatás területi szervei
- 21.b. Nyíregyházi Megyei bíróság iratai, polgári és büntető perek, 1950–1962
- 55.d. 395/1961. Kádár Péter és társai

Sajtó

Keletmagyarország, 1959

Keletmagyarország, Az MSZMP Szabolcs-Szatmár Megyei Bizottsága és a Megyei Tanács lapja, február 12.

Magyar Filmhíradó, 1959

Magyar Filmhíradó, 9. sz.

Hivatkozott irodalom

Papp, 2013

Papp István: A BM II/7. (Mezőgazdasági Elhárító) Osztály. In *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962.* Szerkesztette: Cseh Gergő Bendegúz – Okváth Imre. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó, 181–209.

Internetes oktatási anyagok, cikkek

História

História, Történelmi Tár, Digitális adatbázis

http://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=5356&catid=79:o&Itemid=67&lang=hu

Néprajzi Lexikon

Néprajzi Lexikon

<http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-841.html>